

Başımıza Gelenler – 93 Harbinde Anadolu Cephesi * Ruslarla Savaş

Mehmed Ârif Bey, Haz. M. Ertuğrul Düzdağ

İz Yayıncılık, İstanbul, 6. Baskı, 2016, 758 Sayfa, ISBN: 978-975-355-538-8

Ömer KARABAYIR*

Osmanlı İmparatorluğunun yaşadığı en büyük felâketlerden biri 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, diğer adıyla 93 Harbidir. İmparatorluğun büyük oranda toprak kaybettiği bu felâketin ana nedenleri giyecek, yiyecek, teçhizat yetersizliği ve hastalıklar gibi görünse de genelde göz ardı edilen, arka planda kalmış başka hususlar da vardır. Bunlardan belki de en önemlisi komuta kademelerindeki bâzı subayların ehliyetsizliğidir. Târih ilminin gerektirdiği gibi geçmişten dersler çıkarmak ve geleceği şekillendirmek için malzeme, teçhizat ve sâirin eksikliğinden ziyâde, “insan”la ilgili onarımlar daha mümkündür. Meselâ bir memleket ve târih bilinci oluşturmak, ordunun morâlini her zaman yüksek tutmaya çalışmak gibi... 1845 yılında Erzurum’da dünyaya gelen Başkâtip Mehmed Ârif Bey, *Başımıza Gelenler – 93 Harbinde Anadolu Cephesi * Ruslarla Savaş* adlı eserinde bu konuya temas ederek kıymetli bir çalışma ortaya koymuştur.

* Bilgisayar Programcılığı / İstatistik Lisans Mezunu, İÜ AUZEF Tarih Lisans Öğrencisi, omerkarabayir@windowslive.com

93 Harbinin hangi şartlarda gerçekleştiğinin, harbin ve mağlubiyetin nedenlerinin, harp esnâsında askerin ruhsal durumunun ve harple alâkalı çok çeşitli hâdiselerin detaylıca ele alındığı *Başımıza Gelenler*, adının hakkını veren, hayli kalın bir eserdir. Kitabı yayına hazırlayan M. Ertuğrul Düzdağ, “Giriş” bölümünde, “Yazar, Eserleri ve Zamani” başlığı altında Mehmed Ârif Bey hakkında etraflıca malûmat aktarmıştır. Hayâtı, yazdığı eserler, mezkûr eserin yazılma amacı ve âilesi hakkında detaya inerek okuyucuya Mehmed Ârif Bey’i hakkıyla tanıtmak istemiştir. Hattâ Mehmed Ârif Bey’den bahseden diğer eserlere de yer vererek Ârif Bey’i üçüncü kişilerden okumaya da olanak sağlamıştır. Tüm bu nedenlerden ötürü “Giriş” bölümü oldukça uzun tutulmuştur. Bunun dışında kitap yirmi altı bölümden müteşekkildir.

Sergüzeştname, hâtırat gibi görünen bu eser, aslında çok daha fazlasıdır. Amacını, sergüzeştini kısaca kaleme almak olarak ifâde eden yazarın eseri, âdeta bir târih özelliği göstermektedir. Yazar Mehmed Ârif Bey, bu hususa değinerek kitaba neden bu ismi verdiğini şöyle açıklar: “*Yazacağım şey, ekseriya harp vak’alarını tasvîr edeceği ve bir sergüzeştten ziyâde bir harp târihi şeklinde olacağından, ismine ‘Anadolu Târîh-i Harbi’ de denilebilirdi. Fakat arada, şahsıma âit bazı hâllerden de bahsedileceği gibi, hikâye olunacak vak’aların büyük kısmını, kendi gördüklerim ve doğruluğundan emin olarak işittiklerim teşkil edeceğinden, esere ‘Başımıza Gelenler’ adı verildi. Bu isim eserin mâhiyetini daha iyi ifâde edecektir.*” (s.37-38)

Ârif Bey, eserini kaleme alırken kimseyi kayırmadığını; olanı-biteni tüm açıklığıyla anlattığını; amacının, kendisini, neşrettiği târih ile dünyaya göstermek değil, torunlarına bir ibret vesikası bırakmak olduğunu belirtiyor. Perde arkasında kalmış bâzı hususların yok hükmüne geçmesine gönlü el vermediği için sahiplendiği bu işi, üzerine düşen önemli bir görev olarak görüyor: “*Harbin günlük vukuâtını zapt etmiş olanların, elbette mükemmel bir harp târihi yazmış olacakları muhakkaktır. Fakat vazife icâbı gördüğüm ve bildiğim bâzı incelikler ve gizli hususlar vardır ki, onlar benimle yaşıyorlar. Ben öldükten sonra din ve vatan kardeşlerime o malûmat intikal edemeyerek, yok olup gidecektir. Bu sebeple, hiç olmazsa umûmî hâli ifâde edecek kadar olsun bir şey yazmayı, üzerime düşen mühim vazifelerden addeyledim.*” (s.112)

Henüz “Giriş” bölümünde takdire değer bir özeleştiri yaparak geçmişinde târih ilmini lüzumsuz ve faydasız bulduğunu itiraf eden Mehmed Ârif Bey, çeşitli örnekler vererek târih bilgisinin ehemmiyetine değinir. Bu durumun aynı zamanda, yazarın samimiyetine iyi bir örnek teşkil ettiği düşünülebilir. Ârif Bey’in kendi yazdıklarına ve hakkında yazılanlara bakıldığında naif ve mütevâzı kişiliği ile karşılaşmak da mümkündür. Tasavvufta benlik kavramını yok sayan “fakir” ifâdesini sürekli kullanması, tevazuuna işâret bir durumdur. Gayet başarılı bir üslûba sahip olduğu hâlde, yer yer kaleminin âciz olduğunu ifâde etmesi de mütevâzı kişiliğinin göstergelerindendir.

Mehmed Ârif Bey’in, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşında Kafkasya Cephesi komutanı Gazi Ahmed Muhtar Paşa ile yakınlığının, bu eseri kaleme almasında etkili olduğu söylenebilir. Zira kendisi, harp boyunca paşanın yanında bulunmuş, bu itibarla harbin her ânına tanık olmuştur. Öte yandan, Muhtar

Paşa ile Mısır'a giden heyette yer alması, Mısır'ın ahvâline de hâkim olmasını sağlamıştır. Paşa ile Ârif Bey arasında sıcak bir ilişki olduğu görülmektedir. Ârif Bey, Paşa'nın takdir ettiği bir isimdir. Kendisine hitâben, “*Şu kılıcı bıraksanız ve yine kalemi elinize alsanız da, birlikte sâhici bir harbin icrâsında bulunsak...*” (s.22-23, 8.dipnot) sözleri Ârif Bey'e olan itimadını göstermektedir.⁵

Ârif Bey, kimi zaman bir siyâsetnâme hâline bürünen eserinde, subayların hangi özelliklerde olması gerektiğine dâir önemli bilgilendirme ve önerilerde bulunmuştur. Bu minvalde, milletimizin yüzlerce yıllık sorunu olan liyâkat sorununa bolca yer ayırmak durumunda kalmıştır. Özellikle kitabın beşinci bölümünde, hâinlere rütbe verildiğinden, kiminin başarılı olamayacağına inandıkları hâlde zorla kumandan yapıldığından, yüksek rütbelerdeki bazı subayların korkaklığından dert yanar. Görevden kaçmanın, ikiyüzlülüğün ve yalancılığın Ardahan'ın kaybında olduğu gibi zaman zaman başarısızlıklara neden olduğundan söz eder. Öte yandan, meselâ Kars müdafaasında ahâlinin daha gayretkeş olduğunu da sevinçle anlatır.

Bâzı paşaların inisiyatif alma konusuna da sınıfta kaldıkları dikkat çeken bir durumdur. 93 Harbinden on yıl evvel, Kütahyalı Âkif Bey gibi bâzı gayretli subayların boş vakitlerde Rusya hududunu gezerek bir haritasını çıkarma teklifini, o dönemin istihkâm komisyonu reisi Fosfor Mustafa Paşa, başa iş almak korkusuyla reddeder. Devletinin ve Rusya'nın öfkesinden çekinerek fazladan gayretlere girilmesini doğru bulmaz. Dolayısıyla Rusya'nın bir hudut haritası dahi çıkarılmamıştır. Fosfor Mustafa Paşa ve onun düşüncesindeki bâzı paşalar, kendi ikbâlini, harp esnâsında ordunun elinde bir haritanın bulunmasından daha önemli görmekte idirler. İşte, harbin kaybedilmesinin asıl nedeni, rahatından ödün vermeyenlerin mevcûdiyetidir.

Buna mukâbil Ârif Bey, canını, bir ân bile düşünmeden fedâ eden çok değerli subayların varlığından da bahseder. Türklerin kibirli zâbitten nefret ettiğini, subayların yiğit ve sert olmakla birlikte biraz da güler yüzlü, tatlı sözlü, cömert mizaçlı, mütevâzı ve hitâbetinin iyi olması gerektiğini söyler.” (s.520) Hattâ der ki: “*İslâm askeri düşmandan yüz çevirmez. Meğerki başında himmetli ve hamiyetli zâbiti olmaya...*” (s.216) Türk askerinin, başlarında doğru dürüst yetiştirilmiş, himmetli, hamiyetli ve cesur subaylar olduğu durumda dünyanın birinci sınıf askerlerinden olduğunu da kaydeder. (s.54)

Eserin aynı zamanda bir ihtarnâme niteliği taşıdığını söylersek yanlış olmaz. Ârif Bey, “gelecek nesillerimiz”, “aziz torunlarımıza ibret” gibi ifadeleri sık sık kullanır. Zaten kitabı kaleme alma nedeni de bu duruma paraleldir. Bununla beraber, hayat tecrübelerini yansıtan kendi düşüncelerine de yer verir. Hattâ bir memur olduğu hâlde harp sanatı hakkında dahi değerli fikirler sunar.

Dönem tarihlerinin ve hâtıratlarının hemen hepsinde karşımıza çıkan, Rusların evrensel savaş kurallarına aykırı hareketleri Ârif Bey'in kaleminde de yer bulmuştur. Kızılay simgesi beyaz bayraklarla işaretli bölgeleri topa tutarak (s.53); yaralıları ve onları toplamaya çalışan görevlilere, şehidleri gömen doktor ve erlere ateş açarak (s.53); uykudaki askerimizi süngüleyerek (s.644-645)

⁵ Cümledeki “sâhici bir harp” ifadesi belki de Paşa'nın, harbin gereksizliği düşüncesine bir atıf olarak da anlaşılmalıdır. Zira Ahmed Muhtar Paşa, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşına girme taraftarı değildir. Buna rağmen, savaşın başlamasıyla her türlü yararlılığı göstermek için elinden geleni yaptığı, kitaptan anlaşılmaktadır.

Ruslar, savaşta ahlâk düzeylerini ortaya koymuşlardır.⁶ Amerika Birleşik Devletleri'nin Petersburg Konsolosu Schuyler'e bir Rus subayının aktardıkları, kan dondurucu bir olaydır: “*Türkmenlerle karşılaşmaya başlayınca daha önce verilen katliâm emri bize yeniden hatırlatıldı. Biz de önümüze çıkan her Türkmeni küçük-büyük, erkek-kadın demeden öldürdük, hattâ Kosaklar o kadar korkunç hareket ettiler ki, çocukların ve kadınların ‘Aman! Aman! Diye yalvarmalarına aldırmadan hepsini katlettiler.*” (s.223-224, 4.dipnot) Gerçi yaralı askerlere karşı gösterilen bu hassasiyet (!) yalnızca Ruslara özgü bir özellik değildir. Trablusgarp Savaşında İtalya'nın; Birinci Dünya Savaşında Çanakkale, Gelibolu ve Lâpseki'de İtilâf Devletlerinin, *Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonunun* ilkelerine ve uluslararası savaş hukukuna aykırı davranarak, Hilâl-i Ahmer sembol ve işaretlerinin belirgin şekilde kullanıldığı hastanelerimize saldırdıkları bilinmektedir.⁷

Mehmed Ârif Bey, harpteki askerin ruh hâlini fevkalâde yansıtmıştır. Özellikle savunma ve bozgun durumlarındaki acziyeti samimî olarak ifâde etmeye çalışmış, kendi korkularını da açıkça dile getirmiştir. Baskın korkusundan uykuya dahi dalmadığı günler olmuş, duyduğu çekirge seslerinin aslında mermi sesi olduğunu öğrendiğinde hayretler içerisinde kalmıştır. Askerlerin gülleye ilk defa tanık olduğu ânlar ise savaşta hâl-i pürmelâlimizin yansıması olarak düşünülebilir.

Eserin dikkat çeken önemli özelliklerinden biri de dipnotların çok faydalı şekilde kullanılmış olmasıdır. Dipnotlarda önemli ilim insanlarımızdan ve harpte yararlılıklar göstermiş adsız kahramanlarımızdan örnekler verilmiş, tanınmalarına gayret gösterilmeye çalışılmıştır. Bu anlamda, gerekli eser adlarını da kaydeden mürettip M. Ertuğrul Düздаğ'ın katkısı göz ardı edilmemelidir. Diğer yandan müellif M. Ârif Bey'in kendi dipnotları da yer almaktadır ve (*) simgesi ile gösterilmiştir. Dipnotların bir zenginliği de Ârif Bey'in zaman zaman Safahat'tan mısralara yer vermesidir.

Ârif Bey'in, başkâtiplik görevi nedeniyle tüm yazışmalar elinden geçtiğinden, savaş esnâsında yazılan bâzı önemli telgraflara da kitabında yer vermesi mümkün olmuştur. Ayrıca atasözleri ve deyimler hususunda da bir zenginlik söz konusudur. Eser bu yönüyle, aynı zamanda öğretici bir özellik taşımaktadır.

Zaferlerin ve bozgunların; sevincin ve acının; cesâretin ve korkunun bir arada bulunduğu *Başımıza Gelenler*'in her cümlesi ders verici nitelikte olup sabırla ve sindirerek istifâde edilmelidir. Bu eser; târih bilmenin, bilinmiyorsa öğrenmenin gerekliliğini ispatlayan çok önemli bir yapı taşıdır. Kitabı tek cümle ile özetlemek istesek satır aralarındaki şu söz bu görevi hakkıyla ifâ edecektir: “*Yiyecek, giyecek yokluğu, yetersiz silâh ve cephâne ile subayların bir kısmının ehliyetsizliği, bize bu savaşı kaybettirdi.*” (s.65) *Başımıza Gelenler*, 93 Harbini anlayabilmek için mutlaka faydalanılması gereken bir eserdir.

⁶ Burada, 20.yüzyılda Stalin'in bu konuda atalarının yolundan ayrılmadığını, onların izinden dosdoğru gittiğini de görmüş oluyoruz.

⁷ Tuba İşler, *Birinci Dünya Savaşı Sırasında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Çanakkale Cephesi'ndeki Faaliyetleri*, Yüksek Lisans Tezi, s.60, <http://kizilaytarih.org/makale-tez/tz006.pdf>, Erişim Târihi: 14.10.2018